

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושש

ס"ו י"ב - י"ח

ראה (תשכ"ז)

עבד עברי

א. י"ז ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם.

רש"י שמת כ"א ה' - ו' ד"ה: ורצע אדוניו את אזנו במרצע.
ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר ר' יוחנן בן זכאי; און זאת
ששמעה על הר סיני: "לא תגנב!" והלך וגנב - תרצע. - ואם מוכר עצמו: און
ששמעה על הר סיני: "כי לי בני ישראל עבדים" והלך זה וקנה און לעצמו -
תרצע.
ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר;
מה בשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים
במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא כ"ה) "כי לי
בני ישראל עבדים עבדי הם" - ולא עבדים לעבדים, והלך וקנה און לעצמו -
ירצע בפניהם.

1. מה רעיון המשותף בדרשות אלה?

2. ממפרשי רש"י מקשין: מה פירוש "כשפסחתי על המשקוף ועל שתי
המזוזות אמרתי: כי לי בני ישראל..." והלא פסוק זה בהר סיני
נאמר למשה (בפרשת בהר) ולא נאמר במצרים?

בסה לתרץ את שאלתם.

3. למה לא נאמרה ההנמקה הגדולה לכל דיני עבדים, "כי לי בני ישראל
עבדים עבדי הם..." (ויקרא כ"ה נ"ה) לא בפרשת משפטים ולא בפרשתנו
ונאמרה רק בפרשת בהר?

4. בעל גור אריה מקשה:

אם טעמא משום דהלך וגנב - ירצע, יהיה נרצע בתחילת שש? וכן
במוכר עצמו, והוא נרצע בשביל און ששמעה "כי לי בני ישראל עבדים"
- אם כן יהא נרצע בתחילת שש? (כלומר: מיד עם כניסתו לעבדות!)

ענה לשאלתו!

ב. י"ח לא יקשה בעיניך בשלחך אותך חפשי מעמך,
כי משנה בשכר שכיר עבדך שש שנים...

רשב"ם ד"ה לא יקשה בעיניך:

שתשלחנו חפשי מעמך במה שאתה נותן לו משנה וכפילות שכר שכיר בעבודת שש
שנים שעבד אותך; שאתה מעניק לו מצאנך ומבקרך ומיסקנך, מלבד שכירות של
קנין שש שנים שקנית אותו; שהרי יברכך ה' בכל אשר תעשה.

והרי פירוש פסוק זה דוגמת (דב' ס"ו י') "ולא ירע לבנך בתוך לו" וכן
(דב' כ"ח נ"ו) "תרע עינה באיש חיקה ובננה ובנתה..." מתת לאחד מהם;
כי רוע העין וקש ות הלב מדבר על נתינת ממון לאחרים.

ואשר הורגלו לפרש "לא יקשה בעיניך" על מה שאתה משלחו חפשי לסוף שש, שהרי
הרבה עבודך שש שנים, כלומר יותר משאר שכירים, שנות היא בידם, וכי למה
יקשה בעיניו בשלוח חפשי? והלא לא קנאו מתחילה אלא לפי עבודת שש שנים,
ושהכל יודעים שבשביעית יצא?

ועוד: לא היה לו לומר "משנה שכר שכיר" אלא "משנה שכיר". ויש מפרשים
"משנה שכיר" - שש שנים הם, לפי שסתם שכיר שלש שנים, כדכתיב (ישע' ס"ז
י"ד) "בשלש שנים כשני שכיר" גם זה הבל, כי במקום אחר כתוב (ישע' ס"א
ס"ז) "בעוד שנה כשני שכיר ונקלה כבוד מואב", ופירוש "כשני שכיר" שלש
שנים מצומצמות, כשנת שכיר שהיא שנה מצומצמת.

הרכסים לבקעה ד"ה לא יקשה בעיניך:

לומר: "מקנת כספי הוא, למה אשלחנו?!" וירדה תורה לסוף דעתם, שכן עשו
בימי הבית, כמו שכתוב בספר ירמיהו (ל"ד). ובחינם דחה הרשב"ם הכתוב מטעמו
ואמר, שעלהענקה אמר לו "לא יקשה בעיניך"; והראיה שהביא מפסקי הסעמים
לאו כלום היא, שבמשפט באה האתנחתא במלת "שנים", שדבור "כי משנה שכר
שכיר" טעם ל"לא יקשה", - לפי שעבדך ביום ובלילה, ושכיר א'נו עובד כי אם
ביום, ואתה קניתו לכתחילה רק לשש שנים. לכן לא יקשה עליך לשלחו. ואחר כך
אמר "כי בגלל זה שאתה משלחו והענקתו, יברכך ה'".

1. מה קשה להרשב"ם בפסוקנו?
 2. מהן שתי הדעות שנגדן פונה הרשב"ם, שאת האחת הוא מכנה "שמות" ואת השניה - "הבלי"? x
 3. מה ההבדל בין רשב"ם ובעל רכסים לבקעה בפירוש הפסוק כולו ומה ההבדל ביניהם בפירוש המלה "כי"? x
 4. מהי ראיתו של הרשב"ם מן הפסוקים בדברים ט"ז י', כ"ח נ"ו? במה הם מסייעים לו? x
 5. לשם מה מזכיר הרכסים לבקעה בפרושו את ירם' ל"ד?
 6. למי משניהם יש להביא סיוע מלשון הכתוב? x
- ג. י"ח כי משנה שכר שכיר עבוד שש שנים
העמק דבר: שאינו דומה עבודת שכיר יום, שאין הבעלים יודעים אם יהיה גם מחר אצלו, אזי אי אפשר ליתן לו עבודה שיש בה דבר האבד, אם לא ישיג מי לגומרה; אבל עבד עברי, יודע שגם למחר וכל שש שנים יעבדו ומוסר לו ענינים נעלים. החולק בעל העמק דבר בדרך אחד משני הפרשנים שבשאלה ב או בחר לו דרך מיוחדת?

העורך: מיכאל פרלמן
 קבוצת יבנה.

שאלות בטעמי המקרא

(א) דברים י"ב כ"ט: כי-יכרית ה' אלקיך את-הגוים אשר אתה בא-שמה לרשת אותם מפניך וירשת אתם וישבת בארצם

ספרי נ"ג: כי-יכרית ה' אלקיך את-הגוים: עשה מצוה אחת האמורה בעניין; שבשכרה יכרית ה' אלקיך את הגוים.

רשב"ם: כי-יכרית ה' מפניך: מוסב על כי-יכרית.

מלבי"ם: ...ומה שכתוב "אשר אתה בא שמה לרשת אתם" מיותר, שהיה יכול לכתוב כי יכרית ה' אלקיך את הגוים מפניך, פירוש, שבשכר שתבא לרשת אותם, יכריתם מפניך וירשת אתם.

הירוש: Wenn Gott, dein Gott, die Völker vernichten wird, zu denen du hinkommst, sie vor dir zu vertreiben
 כלומר, כאשר ה' ישמיד את הגוים - אליהם תבוא - כדי לרשת אתם מפניך.

בנב"ר: Wenn ER, dein Gott vor dir her die Stimme erhebet hat, dahin du kommst sie zu unterwerfen
 נראה, שלפי דעת כל המפרשים יש כאן מאמר מוסגר, אך חלוקים הם בדעתם מהו המשפט המוסגר. כן יש הבדל בתייחסות של התיבה "מפניך".

דעה א': כי יכרית ה' אלקיך את הגוים מפניך

דעה ב': ... אשר אתה בא שמה לרשת אתם מפניך.

- (1) מהו המאמר המוסגר לפי דעה א' ומהו לפי דעה ב'? ולאילו מלה מתייחסת "מפניך"?
- (2) חלק את הפרשנים לפי שתי הדעות.
- (3) לאילו דעה אפשר להביא הוכחה מפסוק הטעמים - נמק את דבריך.

(ב) דברים י"ב י"ב ושמחתם לפני ה' אלקיכם אתם ורביכם ורבתיכם ועבדיכם ואמהתיכם...

בצלע הזאת באות תשע מלים. שמרנה מהן הוטעמו בטעם מפסיק ואילו רק אחת בטעם משרת.

- (1) מהי הסיבה, שבמצעו בעלי הטעמים להטעים מלים נוספות בטעמים משרתיים?
- (2) העתק את הצלע וסמנה בקווי פיסוק המקובלים לפי שיטתנו.
- (3) אילו מלים הוטעמו בטעם מפסיק הבא במקום טעם משרת; כלומר, לפי התוכן הן סחוברות אל המלה הסמוכה שלאחריה בהתאם לקווי הפיסוק?